

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1085>

Volume 6 Issue 5, p. 93-106, May 2013

İTTİHAD-I İSLÂM YAHUT BU VATAN NASIL KURTULUR?: MEHMED AKİF'İN OSMANLISI*

*PAN-ISLÂMİSM OR HOW COULD BE THIS HOMELAND SALVATED?:
MEHMED AKİF'S OTTOMAN*

*Öğr. Gör. Cem DOĞAN
Ardahan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*

Bâki-yi beşer her ne kadar eylese tenzih,
Fâniyyeti icabı eder kendisine teşbih!
İtlaka nasıl yol bulabilsin ki tefekkür?
Eşbâhı gurur eyler iken ruhu tasavvur!¹

Abstract

Mehmed Akif Ersoy, was not merely the writer of the National Anthem of the Turkish Republic. He was also a monumental character raised in the last period of the Ottoman Empire. Setting aside his proses, the wails in his poems send his fondness of the Ottoman homeland out and some resorts for salvation. By the help of the relative freedom of Second Constitutionalist Period, implicit or oversea intellectual debates turned into some open discussions and Akif was got involved in these discussions. In Akif's opinion, salvation of the country and underdevelopment of İslamic world could be possible by adopting real

*Bu metin, 12-14 Ekim 2011 tarihleri arasında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslar arası Mehmet Akif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu'na "II. Meşrutiyet'te Tartışılan Fikir Akımları ve Mehmet Akif Ersoy'un İslâmcılığa İlişkin Görüşleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme" başlığı altında sunulan bildiri metninin genişletilmiş ve özgünleştirilmiş halidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

¹Ersoy, Mehmed Akif, "Tevhid Yahut Feryâd" *Sırat-ı Mustakim*, cilt: 1, sayı: 2, 7 Şaban 1326, ss. 19.

Islam and take an example by Prophet Mohammed. Therefore, Akif chose to be on the side of Pan-Islamism amongst the doctrines of this period and submitted some of his solutions for country's situation. In terms of Akif, Second Constitutionalist Period brought a new chance to publish his articles. Notwithstanding some of his works had been published before, Akif began to write and publish his new articles effectively. After the declaration of Second Constitutionalist Period, he wrote some critical and concatenation articles in Sırat-ı Müstakim, which was being published by Eşref Edip and Ebul'ula Mardin and his name became integrated with this magazine. In his articles and preachments, he defended Pan-Islamism severely. In this article, reasons of staying Ottoman Empire behind and remedies for this situation will be analyzed by Mehmed Akif's words.

Key Words: Mehmed Akif Ersoy, Pan-Islamism, Second Constitutionism, Ottomanism, Westernism.

Öz

Mehmed Akif Ersoy, salt Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Marşı'nın yazarı değildir. O, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yetiştirdiği abidevi bir kişiliktir de. Düz yazıları bir tarafa, yalnızca şiirlerindeki sayhaları bile, O'nun bu vatana olan muhabbetini ve kurtuluş yönelik çarelerini neşretmektedir. II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte gelen görece özgürlük ortamının da yardımıyla, bu zamana kadar daha çok üzeri kapalı ya da yurtdışından yürütülen fikir tartışmaları artık açıktan yürütülüyor ve bu tartışmalarda Akif de yer alıyordu. Akif'e göre, memleketin kurtuluşu ve İslâm dünyasının içinde bulunduğu geri kalışın çaresi gerçek İslâm'ı benimsemekle ve Hz. Muhammed'in yaşantısını örnek almakla mümkün olabilirdi. Bu nedenle Akif, bu dönemde tartışılan fikir akımlarından İttihad-ı İslâm yani İslâmcılık kanadında yer almayı seçmiş; yazılarında ülkenin eski azametini dönmesi için kendine göre gerekli olan reçeteleri sunmuştur. II. Meşrutiyet'in Akif açısından getirdiği en büyük yenilik, artık yayınlarını çekinmeden yayımlayabilme fırsatı bulmasıydı. Her ne kadar bazı yazıları daha önce yayınlanmış olsa da bu dönemde Akif daha etkin bir biçimde makalelerini kaleme almaya ve yayınlamaya başladı. Meşrutiyetin yeniden ilanını müteakip, Eşref Edip ve Ebul'ula Mardin tarafından neşredilen Sırat-ı Müstakim dergisinde eleştirel ve birleştirici yönde yazılar kaleme aldı ve ismi adeta dergiyle bütünleşti. Yazılarında ve vaazlarında şiddetle İslâm birliğini savundu. Bu makalede, Mehmed Akif'in dilinden Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalışının ve bu geri kalışa yönelik çarelerin ne olduğuna ilişkin bir inceleme gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Akif Ersoy, İttihad-ı İslâm, II. Meşrutiyet, Osmanlıcılık, Batıcılık.

Giriş

II. Meşrutiyet dönemi, fikirsel düzlemde yoğun bir gelişmenin yaşandığı ve yeni bir tartışma geleneğinin kök saldığı bir devredir. Bu dönemde, II. Abdülhamit 1876'da yürürlüğe koyduğu ancak 1878'de *Kanun-ı Esasi'*yi ilan edeceği vaadiyle tahta gelmiş; ancak kısa bir süre sonra verdiği sözü unutarak Anayasayı yürürlükten kaldırmış ve Meclis'i süresiz olarak tatil etmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun en karmaşa dolu dönemlerinden birisinin de kapısı aralanmıştır. II. Abdülhamit, kurduğu mutlak yönetimi ve hafiye ağı aracılığıyla uzunca bir süre ülkeyi istibdat yönetimi altında tutmuştur. Mehmed Akif Ersoy'un da 1873-1936 yılları arasında yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu karmaşık dönemin ıstıraplarını yaşadığını ve düşünen bir kafa olarak ülkenin bu keşmekeşten nasıl kurtulacağını sorgulaması oldukça doğaldır.

1908'de istibdat döneminin son bulması ve II. Meşrutiyet döneminin başlamasıyla, ülkenin kurtuluşuna yönelik çeşitli reçeteler sunan birçok yeni fikir ve düşünce akımı ortaya çıkmıştır. İstibdat döneminden çıkmış olmanın verdiği yoğun coşkunun ve Jön Türkler'in cesurca önerdikleri herkese eşitlik ve sonsuz özgürlük sloganlarının da bu dönemde serbest bir tartışma zemini oluşturduğu ayrıca eklenebilir.² Tunaya'nın da belirttiği üzere, II. Meşrutiyet dönemi fikirsel anlamda Cumhuriyet'in temelini oluşturan bir siyaset ve düşün laboratuvarı gibidir.³ Dağılma evresini yaşayan İmparatorluğun kurtarılması için birçok fikrin öne sürüldüğü bu ortamda, İmparatorluk yöneticileri ve aydınlar, Osmanlıcılık, Batıcılık (Garpçılık) ve İttihad-ı İslâm (İslâmcılık) gibi bazı fikir akımları oluşturmuş ve kurtuluş çarelerini kendilerince tartışmışlardır. Aşağıda, II. Meşrutiyet döneminde İslâmcılık akımı, içeriği, başlıca temsilcileri ve bu temsilcilerin en önemlilerinden biri olan Mehmet Akif Ersoy'un İslâmcılık akımı kapsamında Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu duruma çare olarak önerdiği fikirler üzerinde durulacaktır.

1. Felâh-ı Vatan İçin İttihad-ı İslâm

XIX. yüzyıl, giderek artan ve çok defa meydana olmasa bile masa başında kaybedilen savaşlarla doludur. Aynı durum şiddetlenerek, sona yaklaşmanın sarsıcı sadmeleriyle, XX. yüzyılın başında da devam eder. Türk aydın ve devlet adamlarının XIX. yüzyıl boyunca verdikleri mücadele XX. yüzyılın başında tamamen kaybedilir.

²1908 Meşrutiyeti'nin hemen haftasında hoca sınıfından birkaç kişiyle beraber Mehmed Akif'e de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmesi teklif edilir. Aracılığı, Cemiyet'e daha önce girmiş olan ve Akif'in can ciğer dostları arasına girecek Fatih (Gökmen) Hoca yapmıştır. Fakat İttihat ve Terakki'ye girmek için kayıtsız şartsız itaat edileceğini, verilen ihanet halinde ölüme kadar varan cezaları peşin kabul eden bir yemin suretinin okunması gerektiğini öğrenince Akif buna karşı çıkarak: "Ben böyle yemin edemem. Kayıtsız şartsız Cemiyet'e teslim olamam. Umumi merkezin iyi olan, maruf olan emirlerine itaat edeceğime söz veririm, fakat fena olan, memlekete zararlı olan emirlere riayet edemem" demiştir. Bkz. Okay, Orhan, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi* (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 2005, ss. 25.

³Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler [1876-1938] Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi* (Birinci Kitap). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, ss. 18.

Birinci Dünya Savaşı ve özellikle Çanakkale savaşlarında kazanılan zaferler yetmez ve Anadolu'nun işgaline uzanan bir hezimet-yıkıntı bir kadermiş gibi yaşanmaya başlar. Fakat büyük bir ekseriyeti ile Türk askeri, aydını, devlet adamı ve halkı kitle halinde bu hazin kaderi kabullenmez.⁴ Devletin ve halkın içinde bulunduğu acı durumu kabullenmeyenlerden biri de, İttihad-ı İslâm fikrinin modernist savunucusu Mehmed Akif'tir.

XIX. yüzyıl başlarında Avrupalılar arasında "Müslümanların medeniyette geri kalmalarına sebep dinleridir" yolunda fikirler ileriye sürülmeye başlanmıştır. Bununla beraber Garp müellifleri arasında, Müslümanlıkla bugünkü Müslümanlar arasında pek büyük bir fark olduğunu yazanlar da olmuştur. Bu durum Müslümanların kendi zihniyetleri ve hayat tarzlarıyla dinlerinin esasları arasındaki münasebet üzerinde derin derin düşünmeye mecbur kalmaları sonucunu doğurmuştur.⁵

II. Meşrutiyet'in fikir akımlarından İttihad-ı İslâm, Batıya öykünerek ülkede bu tarzda kurumlar ve Batı modelini örnek alan bir kültür yaratmak arzusundayken, ilk önce Osmanlılık olarak ülkedeki Müslim-gayrimüslim tüm unsurları kapsamayı amaçlayan; fakat sonradan gittikçe özgül ve milliyetçi bir karakter kazanan Türkçülük akımının karşısına İslâm'ın özüne dönüş ve İslâm birliği düşüncesiyle çıkmıştır. İttihad-ı İslâm, Said Halim Paşa, Mustafa Sabri Efendi, Derviş Vahdeti ve Mehmet Akif Ersoy gibi birçok ismi bünyesinde barındırma özelliği göstermiştir. 1908 Devrimi ile ortaya çıkan İslamcılar başlıca üç grupta toplamak mümkündür:

- 1) Derviş Vahdeti'nin başında bulunduğu, yayın organı Volkan Gazetesi olan İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti,
- 2) Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye adlı dernek etrafında toplanan ve Beyan-ül Hak adlı bir dergi yayınlayan, liderliğini Mustafa Sabri Efendi, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi gibi muhafazakârların yaptığı grup,
- 3) Sırat-ı Mustakim/Sebilürreşad Dergisi etrafında toplanan yenilikçi Müslüman aydınlar ve ulema.⁶

Görülebileceği gibi, İslamcılar olarak adlandırılan aydınlar ve ulema farklı gruplar çevresinde toplanmışlardı. Bu durumun eksisi, İttihad-ı İslâm'ın tanımlanması noktasında yaşanan karmaşada kendisini göstermektedir. İslâm'ı ve ilerlemeyi farklı bakış açılarından ele alan birçok düşünür, ortaya çok farklı tanımlar ve görüşler atmışlardır. Ancak biz Kara'nın getirdiği geniş tanımlamayı, kapsayıcı bir İttihad-ı İslâm tanımı olarak burada anacağız. Buna göre İslamcılık:

⁴Yetiş, Kâzım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, ss. 23-24.

⁵Kılıçoğlu, Osman, *Mehmet Akif Ersoy'un Dini-Sosyal İslahatçılığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, 2011, ss. 76.

⁶Efe, Adem, *II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1925) İslamcıları ve Çağdaşlaşma Görüşleri*. Doğu Batı, no. 11, cilt: 2, 2008, ss. 251.

"19. ve 20. yüzyılda Batı'nın meydan okumalarına, sömürgeciliğine karşı siyasal; pozitivizme, materyalizme, oryantalizme karşı bilimsel ve felsefi, modernleşme adına uygulanan Batılılaşma politikalarına karşı kültürel ve sosyal bir cevap verme tarzı olarak beliren ve İslam dünyasının içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulup, yeniden hâkim konuma gelebilmesi için İslam'ın siyasal, bilimsel, kültürel, toplumsal bakımdan yeterli donanımları haiz bir din olduğunu savunan, ancak bunun için Müslümanların din anlayışlarının, sosyal yapılarının değişmesini öngören ve bütün Müslümanların birleşmelerini amaçlayan, aktivist, idealist, modernist, savunmacı ve eklektik yanları olan siyasal, düşünsel ve bilimsel çalışmaların, çözüm arayışlarının, girişimlerin adı olarak tanımlanabilir".⁷

Bu anlamda, Müslümanların birleşmesi ve ortak hareket alanı oluşturması anlamına gelebilecek İttihad-ı İslâm(Panislamizm) düşüncesi, Yeni Osmanlılar ile başlayıp, geniş bir coğrafyayı etkileyen, Batı'nın emperyalist gücüne karşı durabilecek alternatif bir kuvvet olarak, Müslüman toplumların tek çatı altında birleşmesini öngören dini referansları ağır basan siyasal bir proje şeklinde de tanımlanabilir.⁸ İttihad-ı İslâm çerçevesine dâhil edilebilecek görüşler ise genellikle iki ana özellik göstermektedirler. İlki, din bağlarının son derece gevşediği ve bu gevşemenin bir getirisi olarak devletin gerilediği yorumudur. Bu durumda yapılacak yegâne şey, Müslümanlık duygularının kuvvetlendirilmesidir. İkincisi ise, İslam'ın sadece Osmanlı sınırları içerisinde yüceltilmekle kalınmaması, tüm İslam dünyasınca bir İslam birliği yani İttihad-ı İslâm oluşturulması gerektiğidir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de üç şeyden kaçınılmalıdır ki bu üçü Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışını hazırlamaktadır: *taklit, cehalet ve atalet, iktisadi esaret*.⁹

2. Akif'in Osmanlısı

İttihad-ı İslâm akımının yukarıda belirttiğimiz üçüncü grubun üyesi ve en etkili savunucularından birisi de Sebilürreşad Dergisi yazarı, şair Mehmed Akif Ersoy'dur.¹⁰ Akif, II. Abdülhamit istibdadının havasını solumuş, II. Meşrutiyet'i görmüş ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına tanıklık etmiş bir şahsiyettir. Bu denli büyük değişimlerin, çöküş ve kuruluşların, milli mücadele olaylarının arasında hayatını geçiren bir yazar ve şair olarak O, dünyadan elini ayağını çekmeyi salık veren bir tasavvuf ehli olmadığı gibi İmparatorluğun kurtuluşunu, Batı

⁷Kara, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler I*. İstanbul: Risale Yayınları, 1987, ss. 27.

⁸Kaya, Hasan, *Mehmet Akif Ersoy'un Dini ve Siyasal Fikirleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâmi Bilimler Anabilim Dalı, İslâm Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, 2009, ss. 115.

⁹Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler [1876-1938] Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi* (Birinci Kitap). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, ss. 236-238.

¹⁰Kuntay, Mehmet Akif'in İstanbul'un Sarıgözel semtinin Sarı Nasuh Mahallesinde, 1290 yılında ve İpekli Hoca Tahir Efendi ile Emine Şerife Hanım'dan dünyaya geldiğini kaydediyor. Bkz. Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif Hayatı-Sanatı-Seciyesi Seçme Şiirleri*. İstanbul: Yeni Mecmua Yayınları, 1948, ss. 5.

medeniyetini körü körüne taklitte bulan bir aydın da olmamıştır. Bilakis O, çarpık bulduğu noktaları korkusuzca yazılarına taşıyabilmiştir. Örneğin, Akif *İstibdad* başlıklı yazısında II. Abdülhamit yönetimine ilişkin şöyle söylüyordu:

“Yıkıldık gittik amma müvelles devr-i istibdâd,
Bırakdın milletin kalbinde çıkmaz bir müvelles yâd!”¹¹

Mehmed Akif’e göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü hazırlayan başat neden taklitçiliktir. Çünkü Batı taklit edilmeye çalışılırken, Batı medeniyetinin yalnızca yüzeysel ve görünüşteki yapısı alınmaya çaba gösterilmiştir. Bu da, Osmanlıyı kendisi yapan değerlerden vazgeçilmesine neden olmuştur. Bu sebeple de Osmanlı bir noktadan sonra Batıya öylesine özenmeye başlamıştır ki artık kendisi olmaktan çıkmıştır. Nitekim Mehmet Akif Ersoy bu yüzeysel taklit konusunda şunları söylüyordu:

“Biz Müslümanlar sâde medeniyetin nazarfirîb olan sathî zevâhirine kapılarak o medeniyetin ehli olan Garblılara yalnız o zevâhirde benzemekle iktifâ itdik. O milletlerin rezâ’iline alabildiğine daldığımız halde kemâlâtından nasib almak cihetini aslâ düşünmedik”.¹²

Akif, yukarıdaki tespitinden başka, görünüşte Batılılaşmış ancak aslen bu taklidin bile özünü anlayamayarak cahil kalmış suni bir toplumun hayat şansı olamayacağını belirtiyordu:

“Dini taklid, dünyası taklid, âdatı taklid, kıyâfeti taklid, selâmı taklid, kelâmı taklid, hülâsa her şey’i taklid olan bir milletin efrâdı da insan taklidi dimekdir ki, kâbil değil, hakiki bir hey’et-i ictimaiyye vücuda getiremez; binâenaleyh yaşayamaz”.¹³

Akif’e göre, cehalet ve atalet Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü hızlandıran diğer etkenlerdi. O’na göre, İslâm’ın özünde yer almayan birtakım hurafeler zamanla İslâm’a dâhil edilmiş; bu da İslâm dünyasında derin bir yanlış anlamalar ve yorumlamalar silsilesine yol açmıştır. Dahası, bu yanlış anlamaların ve toplumsal adaletle birlikte yitirilen çalışma azminin de bir sonucu olarak Osmanlılar, günbegün daha da tembel bir hale gelmişlerdi. Akif’in bu konudaki görüşü şöyleydi:

“...mesleksizliğin, basiretsizliğin bu mertebesi insanı felaket uçurumundan başka bir yere götürmez. Kullandığı vâsitayı, geçtiği yolu, karşısına çıkan adamı tanımayan, hatta tanımak lüzumunu duymayan; rast gelen yolu tutmakta, rast gelen gayeye doğru yürümekte tereddüd itmeyen kır serdârı kafalı bir millet için hayırlı çıksaydı, yanlış bir iş olurdu”.¹⁴

¹¹Ersoy, Mehmed Akif, “İstibdâd” *Sırat-ı Müstakim*, cilt: 1, sayı: 21, 21 Zilhicce 1326, ss. 325.

¹²Ersoy, Mehmed Akif ve Abdülaziz Çavuş, “Âlem-i İslâm: - Hastalıkları ve Çareleri - Medeniyetin Ruhunu Bırakarak Yalnız Zevâhirinde Garblıları Taklit Beliyyesi” *Sebilürreşad*, cilt: 14, sayı: 357, 22 Eylül 1332, ss. 148.

¹³Ersoy, Mehmed Akif, “Tefsir-i Şerif” *Sebilürreşad*, cilt: 9, sayı: 209, 23 Ağustos 1328, ss. 4.

¹⁴Ersoy, Mehmed Akif, “Hasbihal (Hayatını Kurtarmak İçin Çırpınan Millet Hakkında)” *Sebilürreşad*, cilt: 9, sayı: 228, 10 Kânunusani 1328, ss. 346-347.

Akif, miskinliğe karşı olduğu kadar ümitsizliğe de karşıdır. 1913'lü yıllar Osmanlı Devleti'nin asırlardır idare ettiği kavimler tarafından mağlup ve hatta perişan edildiği, çünkü ayakların baş olduğu Balkan Harbi yıllarıdır. İnanmış Akif, bu kötü manzaralar karşısında ye'se kapılmaz ve imanı olan bir insanın ümitsizlik denizinde boğulamayacağını söyler.¹⁵ Bu konuya ilişkin *Durmayalım* adlı şiirinde Akif, milletçe yaşanan atalete vurgu yaparak şöyle bir uyarıda bulunur:

“Anlamam hiç meskenetten sen ne beklersin daha,
Davran artık kârbânın arkasından durma, koş!
Mahv olursun bir dakîkan geçse hattâ böyle boş.
Menzil almışlar da yorgun, belki senden bî-mecâl!
Belki yok elbette öyle! Sen ne itmişdin hayâl?”¹⁶

Akif, yitirilen toplumsal adaletin ve yükselen ataletin sonucunda ortaya çıkan umursamazlığı ise şu dizelerde dile getiriyordu:

“Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi,
Saldırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi,
Lakin aşk olsun ki aldırılmaz da otlarmış eşek,
Sanki tavşanmış gelen yahut kılıksız köstebek!
Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı...
Hasmı, derken çullanırmış yutmadan son lokmayı!..”¹⁷

Yine Akif, cehaletten ve Allah'ın yeryüzü için öngördüğü kuralları çiğnemekten ötürü Osmanlı devletinin nasıl geri kaldığını şöyle vurguluyordu:

“Ecdadımız bol bol tarih okurlarmış. Hamdolsun, bizim ona ihtiyacımız kalmadı! Zira yaşamak isteyen, lakin insanca yaşamak isteyen bir milletin nasıl olması lazım geleceğini etrafımıza bakınca görüyoruz; sonra, Allah zülcelalin bu âlem-i hilkatde cari olan ezeli kanunlarını çiğnemek gibi, çılgınlara bile yakışmaz bir cür'etde bulunan sefâlet, mahkûmiyet namzedi cemaatlerin nasıl perişan olduklarını da kendi vücudumuzda duyuyoruz”¹⁸

¹⁵Yetiş Kâzım, *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1992, ss. 119.

¹⁶Ersoy, Mehmed Akif, “Durmayalım” *Sırat-ı Müstakim*, cilt: 1, sayı: 3, 14 Şaban 1326, ss. 35.

¹⁷Ersoy, Mehmed Akif, *Safahât* (Beşinci Kitap). Sebülürreşad Kitaphânesi, ss. 16, tarihsiz (Osmanlıca).

¹⁸Ersoy, Mehmed Akif, “Tenkid Ve Takriz (Zulmet'den Nur'a)” *Sebülürreşad*, cilt: 10, sayı: 245, 9 Mayıs 1329, ss. 187.

Osmanlı İmparatorluğu'nu olumsuz etkileyen ve geri kalmasına yol açan diğer önemli bir nedense, ekonomik gerilik ve kapitülasyonların ülke ekonomisinin omuzlarına bindirdiği ağır yüküdür. Ekonominin yabancıların elinde olması, ülkenin geri gidişinin de nedenlerinden birisidir. İslamcılar, çöküş halindeki Osmanlı İmparatorluğu'nda gördükleri bu hallerin hepsini, İslamlaşmanın, Müslümanlığa aykırı gidişin ve İslamcı zihniyeti anlayamamanın eseri addetmektedirler. Bu anormal cemiyet bu sebeplerin eseri ve esiri olunca cemiyeti kurtaracak çare de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Devleti, manen ve maddeten kalkınmak, medenileşmek, eski azamet ve satvetine sahip olmak arzusunda ise hakiki surette İslamiyet'e dönmeli, İslamlaşmalıdır.¹⁹ Zira İslam'dan uzaklaşmak, Osmanlı İmparatorluğu'na pahalya mal olmuş; onun birliğini ve dirliğini bozmuştur. Birlik ve beraberliğe özel bir vurgu yapan Akif, bu konuda *İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar Öldürür* başlıklı yazısında şu dizeleri kaleme alıyordu:

“Ey mü'minler! Hepiniz Allah'ın habl-i metînine, din-i celîl-i İslâm'a elbirliği ile sarılınız, Allah'ın ve resulünün emirlerine itaat, nehiyelerinden ictinâb idiniz, hiçbir zaman ayrılmayınız, kalbleriniz, ruhlarınız daima sımsıkı birbirinize bağlı olsun! Allah'a ve resulüne itaatle aranızda her dürlü niza'ı, çekişmeyi terk idiniz. Siz bütün mü'minler kardaşsınız kardaş gibi geçinmelisiniz. Eğer niza' ider, kavgaya tutuşursanız dağılırsınız, sonra rüzgârınız esmez olur. Bire hükmünüz kalmaz, düşmanlarınızın zulüm ve kahrı altında mahv olur gidersiniz... Bunun için aranızdan fitneyi, fenalığı kaldırmağa çalışınız. Belâdan, gazabdan çok korkunuz. Zira belâ gelince yalnız fenâlara, zâlimlere erişmekle kalmaz, iyilere de zararı dokunur, bir kaçınızın uğruna bütün ümmet mahv olur”.²⁰

Sonuç

Akif'in yaşadığı dönemde, halk savaşılarından bıkmış usanmıştır. Batılı devletler Osmanlı İmparatorluğunu “Hasta Adam” olarak nitelendirmişler ve devleti parçalamak için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunların neticesinde halk yorgun, bitkin, ümitsiz bir duruma düşmüştür. Akif, toplumu bu durumdan kurtarmak için bunu bir vazife sayarak topluma her zaman ümit, sevinç aşılamağa çalışmıştır.²¹ O'nun temel düşüncesi, hurafelerden arınmış bir İslâm'ı yaşamak ve yaşatmak; devlet mekanizmasının yönetiminde de bu görüşü yaşayan kişileri bulundurmaktı. Zaten II. Meşrutiyet boyunca diğer fikir akımlarına nazaran daha kuvvetli bir yere sahip olan İslâmci cereyan da, İslâm âleminde mevcut modernizmden ve İslâmi bir rasyonalizmden doğmuştu.²²

¹⁹Tunaya, *a.g.e.*, ss. 239.

²⁰Ersoy, Mehmed Akif, “İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar Öldürür” *Sırat-ı Mustakîm*, cilt: 5, sayı: 116, 11 Teşrinisani 1326, ss. 205.

²¹Bacaksız, Haluk, *Mehmet Akif Ersoy'da Aile, Toplum ve İnsan* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2008, ss. 64.

²²Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasî Partiler 1859-1952*. İstanbul, 1952, ss. 168.

Sonuç olarak bakıldığında, Mehmet Akif'in İslamcılık düşüncesi "ihya" ya da reform eksensidir. İlgisi, yaşanmakta olan İslam'a değil, "Altın Çağ'a", yani İslam'ın Peygamber ve Dört Halife devrindeki "saf" halindedir. Zira bugünkü İslam yozlaştırılmış, aslından uzaklaştırılmıştır ve bu nedenle de geçmişteki, bu ideal olarak algılanan modele bakılarak yenilenmelidir. Yenilenme ihtiyacı ise, İslam toplumlarının Batı karşısında içine düştüğü aciz durumdan kaynaklanmaktadır.²³ O'na göre, İslam âleminin bir birlik oluşturması gerektiği kadar uyanık da olması; dışarıdan gelebilecek tehlikeleri önceden sezerek bunlara karşı önlem alması gerekmektedir. İslâmcular için din bir cemiyetin esası, ana direğidir. Dinle millet birdir. Bütün İslâm kavimleri, aralarında hiçbir fark gözetilmeksizin halifenin etrafında birleşmelidirler.²⁴ Taklit bırakılmalı, öze dönülmelidir. Aksi takdirde ülkenin içine düştüğü durumdan kurtulmasının imkânı kalmamıştır.

Her ne kadar İslâm Birliği düşüncesini benimsese de, Akif'in de milliyetçi bir tarafı olduğu şüphesizdir. Ancak O'nun milliyetçiliğini, Turan taraftarı bir milliyetçilik türü ile birbirine karıştırmamak gerekir. Zira Akif'in dindarlığı mücerret bir ideal olarak sade kendi ruhunun kurtuluşu davası halinde kalmadığı, cemaatin de kurtuluşu davası olduğu için, milletini içerisine alır ve onu kucaklar. Bu bağlamda Akif, milliyetçiliği bu sonsuzluk yolculuğunda müşahhas bir realite gibi ele almıştır.²⁵ Bir şiirinde hayal ile alışverişi olmadığını, her ne demişse görüp de söylediğini belirten, bütün şiirlerinde aruzu büyük bir kolaylık ve ustalıkla kullanan Akif, toplum dertlerine kendine dert edinmiş, ülkücü şairlerimiz arasındadır.²⁶ Bu nedenle, 1908'den sonraki edebiyatımızın en önde gelen simalarından olan Mehmed Akif'i, şair, fikir adamı, müstesna bir seciye ve ahlak sahibi bir idealist olarak ele almak gerekir.²⁷

²³Koçak, Birgül, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı-Türk Aydınında Batı Eleştirisi: Sırat-ı Müstakim Örneği*. İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, ss. 160.

²⁴Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1951, ss.243.

²⁵Topçu, Nurettin, *Mehmet Âkif* (haz: Ezel Elverdi ve İsmail Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, ss. 52.

²⁶Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1978, ss. 122.

²⁷Timurtaş, Faruk K., *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, ss. 40.

Ek. 1. Mehmet Akif'in Tenkid ve Takriz (Zulmet'den Nur'a) başlıklı yazısı.²⁸

(سبیل الرشاد)

عدد ۲۵

۱۸۸۷

هله شو سوگ زماندره، هندستانده اجرا و تطبیق ایندیکی مظالم فرق امد
دهدن، خلافت اسلامیه قارشو اعتدال ایندیکی و منیت نسو نکارانهدن
مادی اولان و کتبه بری میدان حربه کینکدن عدا و امانه ورتکدن غنیاً
منع ایدن انگیزه نگرانی، فونلری طوخریدن طوغری به کز ستمک ایچون
آلرده برجمیت خفته تنکیله نشیت ایشاردوکه بوویشیه مقصدلری اهام ایلیور.
وثیقه مذ کورنهک بوتون موادی ترجه ایشکی موافق حال و قال کورم.
مدیمک ایچون اک مندل تظلملری قازین کرانه بر فکر وری بیلک ایچون
عیناً ترجه ایلیورم:

«انگیزلری حکمتیزدن چیقارمق زمان حال ایش و چوندن پروزمانی
بیه کیشدر، کندی ملکیزک شو ناتی اداره ایدمک قدر بزده - هند
ایرده - عقل، ذکا و دیانت، علم و معرفت، نقد و ثروت، وسائل و وساطت،
حاصلی هریشیه میدولا مالکیز. بوک ایچون غایت غنی بر قومیه تنکیتهده
موفق اولدی. بو قومیه به انتساب ایدن اخوان بوتون موجودیتلره پاینده.
چلریته و ایجابی حالده تروترتی، جاملری بیه کندی اشتغاللری اوغورندهده
ایله چکلریته عین ایلیور. بوسولرلنده عزمتکارانه، مزانه ثبات ایدم چکلریته
امینت کامله حاصل اولمشدر. چونکه بوئر ایرده تاریخزده بووک بر نام
و شرف امر از ایدم چکلری انگیزور، احتیاطک اخلافز بوک ایچون سوم
آلتوندن چکلر زکز ایدوب بو صورتله نمایلره استراستلری تأمین ایچون
واردلرندن چکلری بو صورتله قدر و تقدیس ایدم چکلردر.

«انگیزلر بو کونج و ملتپروری یاره ایله، جاه و منصبیه، الثفات و توجیه
آلدانه به چکلری کی کندیلری شرب و جیس ایله، اذا و اشکنجه ایله، نقی
و تبعیده، مؤید کورک و برانف ایله، من اعدام و احرارقه بیه تهنیدمه موفق اولمیه چکلردر.
چونکه بوشلردن قورقه قزری چینه قومیه به داخل اولدی. بوشلره دوچار
اول چکلری وقتندن ازل بیلدیله اوله داخل اولدی. بو قومیه به منسوب
اولدندن سوکره و طائف مقدسه سی افعال ایدنلره، سرزمی دشمنه صانتک
مزالی قلدردر.

«بناه طیه زده، بزم قومیه من منسوب اخلاق، چوروک فرزد بو قدر،
هب و ملتپرورک، علم و فضیلت حساب و اخلاق سلاحلره مجیز بولورور.
«برنامه قدر انگیزلری تک تک، . . . ایدمکیز. قائل الله ایدلرله
طبیعی براب اوی الله ایدلرله، حقیقی سولیه مک قومیه منک نامه بو
و طیفه مودعه سی ایضا ایش اولدینی اقرار و اعتراف ایدمکیز.
«اشکنجه و اذا شوبه طردسون اقیسیله، پارچه پارچه ایدلرله بویته
نشیت ایدنلری، قومیه بی اظهار و اخبار ایتیه چکلردر. چونکه ایدمه چکلردر.
زایله صلح، مین و عزمکار، ثبات و ثلوسکار آدملر جمع و انتخاب
ایچیرکه، کندیلرندن هر صورتله امیز.
«بناه طیه، بو قومیه بر طرفدن (ترور)، دیگر طرفدن آسرقایه،
آوردویا هر سنه ایکیک طیه تحصیل ایچون کوردمک و دعا شیدیدن
هندستانک اداره آیه سیچون بریلان چیرنگه اشتغال ایله چکلردر. هرشی ایچون
براسول و قانون یازلنده اولدینی کی، هر ماموریت ایچوند بر شخص محترم
انتخاب اولمشدر.

«کونک بزده، نسلک فخر عالم ایشدر برصباح طایغ باشه چیتوبده دعوت
حتمی، من طرف الله عبودت اولدین خفته بیان و اعلان ایدلرله، زده آق اولورق
میاح، مجیزه مستعد و امداد بر حال و وضعیتله بر طرفه اوردقه آتیوب (هندستان
هندلر کدر) صدای مبینی اعلان د شلرزمی یاکیزه دوکوب دفع
و یاخود شمشیر آبدارمزی کیرل قائلرله بولاشد پروب امداد حیائلرله شاهجه چکلک
سورتیه شرف و حیثیتلری تاریخ نظرده حافظه و انتقامی استراده الهک عون
و عنایته، پیغمبر زباشمک هم متعویله موفق اولمیز.
«شیدمک بو قدرله مقصدیمز تشکیل ایدمهم تظلملری بیان ایله اکتفا ایلر.
«ایکتر شوقی استرحام ایدرکه بوویشیه کی کورنر، الله ایدنلر، ناموسی
کیسه لر ایسه سوک درجه کتم ایشولر، یاخود بزم فکرزده بولنان ناموسی
قوانه ایصال ایشولر. بوویشتمز ایضا ایخانلر برش قازایه بقیلری بدیددر.»

بو قومیه تک زده تشکیل ایدوب، منسوبونک کیرل اولدینی منور
بوسته خانه سیله - بووک برتک کلاه ملک اولدینلری تسلیم ایلیور.
ایشته کوریلورکه انکله، ده اوزون و مدید برمدت ایچون هندستانده
اوپلرله چیق و کونک بزده اوردن چیقاق و یاخود چیقارلرله چقدر.

بنهاد: **س م توفیق**

تنقید و تقریر

ظلمتدن نوره

یقین زمانره قدر دنیایک اوچ بووک قطعه سنه، حاکم اولان آلی
بوز اوتوز سنهک قوجه بر سلطنت اولا افریقاندن، سوکره آوردن
چیکلمش؛ بوکون آسیاده بیه بووک، همیک بووک قداکارلرله
باشابه بیلک قدر کوچولوش ایکن بزم حالا او بومامز، حالا عبرت
کوزنی آجق طرفلرینه یاناشایمیش نه آغلانه چیق فلاکتدر!

اجدادیمز بول بول تاریخ او قورلریش، حد اولسون، بزم اوکا
احتیاجز قالمادی؛ زیرا یاشامق ایستین، لکن انساچه یاشامق ایستین
بر ملک ناسل اولمسی لازم کله چکی اطرافزه باقجه کوریلوروز؛
سوکره، الله ذوالجلالک بو عالم خلقتده جاری اولان ازل قانولرینی
چیکنه مک کی، جیانیلرله بیه یاقیشناز، بر جرأتده بولونان سفالت،
حکومیت نامزدی جماعتلرک ناصیل پریشان اولدقنر بیه کندی وجود
دیزده طویلوروز.

اوله ظن ایدرکه: هیچ بر تاریخ بو قدر آجیق کورک، بو قدر
آجیق - دویغو تأمین ایدمیز!

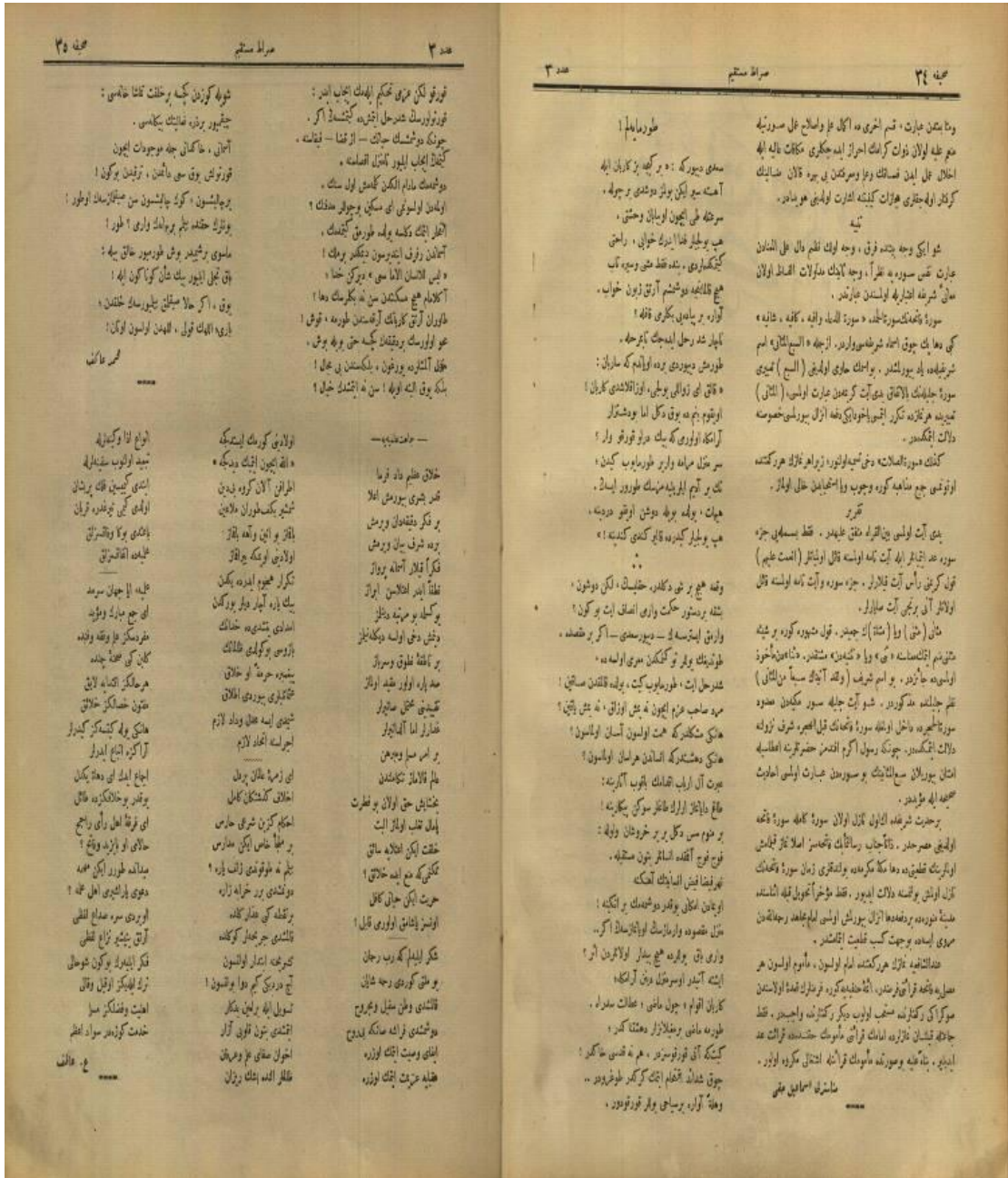
انی اما، بو کورک لک قارشیمسند، بو دویغورک آلتنده حالا
بو کورک، حالا بو دویغوسزاق ناسل اولایلیور؟

ایشته بر سؤالک: هر کس طرفندن ایلری سورولدی؟ ایشته
بر سؤالک: کیسه چیقوبده جوانی برهمدی!

اک یامان آجی، . . . ملک عاقل طانیلا اولادنی یاسه دوشورون
آجی، شو آلتنده ازیلدیکم مصیبتلردن زیاده، اومصیبتلردن متأثر
اولاماق فلاکتدر.

أوت، او قور یازار کنجلریمز حالا نفسانی هوسلر آرقه مسندده
قوشارکن، متفکرلریمز شهابک بوشلانی رشاد شکتنده کورستمیه
صیقلمازکن؛ متفکرلریمز ححره شماعیلرینی سیاست او جاغه چورورکن؛
ادبیلریمز، شاعرلریمز کندیلرینی ندیم دورنده ساتیرکن؛ خطیلریمزک،
واعظلریمزک آغزیندن چیقان سوزلر هیچ بر قولاغک حدودنی آشمامق،
هیچ برقله کیرمه مک ماهینتی حرزجان کی ساقلاز طورورکی؛
قلبلریمز معصوم یلرله رذائل ماهیسی آتیان، معالی حسنه قارشو
ایندی معافیت خصصه سی قازاندیران بر ملعون شیرینته کسلیمکده

²⁸Ersoy, Mehmed Akif, "Tenkid Ve Takriz (Zulmet'den Nur'a)" *Sebilürreşad*, cilt: 10, sayı: 245, 9 Mayıs 1329, ss. 187-188.

Ek.2. Akif'in Durmayalım adlı şiiri.²⁹

²⁹Ersoy, Mehmed Akif, "Durmayalım" *Sırat-ı Müstakim*, cilt: 1, sayı: 3, 14 Şaban 1326, ss. 34-35.

Ek.3. Akif'in Tefsir-i Şerif başlıklı yazısı.³⁰

³⁰Ersoy, Mehmed Akif, "Tefsir-i Şerif" *Sebilürreşad*, cilt: 9, sayı: 209, 23 AĞustos 1328, ss. 4.

شیرین

بصره و مسقط :

هندستان عجز مخصوص بن داددق اشار ایدپور :

مطلب اسلام تاروسی . . . مسقطه . کونته . بصره بروق
یکی کتاب اسلامی تاسیس ایدلش و طایفه علوم قدیمه میانش اولمشدر .
بصره آسایش حکمران اولون . هیچ حاده بو قدر . بصره والی وکیل
بوراه مروت ایتک اوزره در . رادنده وطنی لان شاهه کیتسی . قرایش .

نشر اسلام صمیمی . . . مسقطه ندر اسلامیت ایچو مسقط حاکمکوی
هدی اولان ذات ولستی نختنه برهیت اسلامیت شکل ایشدر . چیتک
تشکیله نظر ناموسی یازن ذات وقتیه بختنه (العلم) نامنده دینی و علمی
برجبره جیتا ان (سید عتیاله شهرستانی) حضرتزیدر .

هندستان :

اعام قومیسونک مقرات برسی . . . هندستان عجز
خصوصی توفیق یک بن داددق اشار ایدپور : هندستان بیوال حاکمی
مارقدن تشکیل ایدن اعام قومیسونی مقرات آییی اتخاذ ایتدیکنی عتد
نیزه لری یازپور : (۱) - یوتون هندستاندن اولن میلیون لیرا قدر برجاه
طوبلاقی (۲) - مبالغ مذکوره الله حکومت عتیله ایچون بدوتنا ساتون
آلی (۳) - هندستاندن کتاب طایفه عتیله طلبه امرام ایتک (۴) -
یوتل شادنا ، آیدقدن سوکره جنسیت و نامیت عتیله ایله جنس ایتدکن
سوکره دوغمله طرفدن استخدام اولنلری استرحم ایتک (۵) - عتد
ستاک بالعموم . کتابت اسلامیتده تورکیه لسانی تدیس ایتک : (۶) -
مقابله اردو لسانتکده عتیله کتابت عالی سنده تدیس اولنسی حکومت
عتیله دن طلب ایتک (۷) - مکه . مدینه یه تصرف ایدن عموم مسلمانلردن
برحرب ویرکوسی آلی ایون حکومت عتیله یی تشویق و ترتیب ایتک .

سبیل الرشادک آناتولوی سباد بخاری

سبیل الرشاد محترم خلقمن طرفندن کورسرتیلن توجهاته قارشی
وظیفه سنی برقت ده فناکارانه ایضا ایتک سورتیه فعل برشکران
ادا ایتک ایته یور . بوتک ایچون آناتولوی طولا شوب ر طرفدن
امانلرک احتیاجاتی آکلایوق یزه بیسلدیرمک و دیگر رفدن یونه
قید اولنق ارزوینده بولن اخوان دینه قولاباق کورسرتیمک اوزره
بر مأمور مخصوص اعزامی مناسبت کورمشدر . مکتب حقوقدن
مأذون عمر فؤاد یک بو وظیفه ایله توظیف ایدیلدیکندن
ان شاء الله کلچیک هفته طرفنده آناتولوی به متوجهاً حرکت ایدمکچکره
اوعزامه جتی برلرده محترم قارئلرمن طرفندن مظهر حیات اولنقی نمنی
ایدز .

شرف اویب

ملانیک مطیعی

محمد عاکف

دوام ایدرکن . . . یته مایوس اولماق ، یته خیری برآنی بیکلمک
التیکین ، الک متین آدملرک بیله کاری اولمسه کرکدر .
لکن عشق اولسون او قهرمان بورکلمکه : بو قدر مصیبت ، بو قدر
خسران . بو قدر حرمان ، بو قدر فلاکت قارشینده یته صارصیلماز .
یته بیلمازده هر طرفدن قوشادیلدی عیبط ناغی اویاندیرمق . ملت
ظلمتدن نوره ، چیقارمق ایچون زمان زمان صمیمی فریاد قویاریر !
ایته نیشمس الیتم او قهرمان بورکلمک بری ! ایته نیشمس الیتک
شو تالیقی اوفریادلرک الک مؤثریدر !

اولا شرق آدم عقلی اوکرمن : سوکره غربی حقیقه طایبان ،
هر ایکی جهانک علمونی ، فتوی ، جاداتی ، اجتماعاتی بیلرجه تدقیق
ایدن شمس الدین شو اتریلرزه نعلر کورسرتیور . نعلر اوکره تیور !
او ، بر طیب اجتماعیدر ، لکن دیگر برطاقم سرسملرکی عرضی
مرسته ، مرضی عرضه قاریشدر برماز . امراضی مداوات ایله اوعراشماز .
خسته لنگ ماهیتی آکلایماه ، اسباب بولایه چالیشیر . شوسینده موفق
اوله بیلمه سی ایچون ایجاب ایدن معلوماه . صاحبدر : هم صنعته ، هم
خسته سنک فطرتنه حقیقه واقعدر .

ذاتاً بزم فطرتنا ، بزم بیه قومیتنا . بزم ماشی معیشتوز بیلمدیکه
نه خسته لغزک ماهی آکلایشه بایره نه ده معقول براسول مداوات اخلاقی قابل
اولور . بالکن امراض داخلیه کتابلری او قوقمله حکیمک ایدیله بیله چکی کی
پش اون اجتماعی اترک ساریب دوکدیکی نظر یلرله ده برملته رهبرک
ایدیلرمن . . . نتکیم ایدیله میدی . . . حالاده ایدیله یور !
شمس الدینک شو تالیقی حقتنه . خصوصیه نیم طرفدن .
سویانه چک سوزلر آتچی برر سوز اولور . ایته او قدر ! بشقه درلو
حرکت ایتک ایسه سم اترک هر هانکی بخته عاند اولنق اوزره بر مطالعه
یورونک ایچون یته او بختک التده کی حقیقتلری تکرار ایتک . لکن
اوردن اوکره هرک تکرار ایتک اضطرارنده قاله جتم .

ای سوکی قازه ، بو اتری کمال امان ایله او قو : او قویه چقره
نوسه ایت : او قویماه چقره ده مندرجاتی بیلدر ، ای بیلملی یزکه شو
اولوم اویقوسندن سیلکینوب قالقماز ایچون حتی بر قاج شمس الدین
حتی بر قاج بویه اثر بیتمز ! اوت ، جیمز ، هر بریتز آیری آیری
قدا کالرقی ایتلی یز . بآسه دوشمک هیچ طوغری دکی . چونک بآس
عطالته مشروعبیت شکلی ویرمکن باشقه رمعانی مفید اولماز . ناسلکه
سبه . عزیمه ، مجاهده یه مقرون اولمایان ایدلرده عینی معنای اقاد ایدرا
الله ذوالجلال نی محترمی بقوب علیه السلامک لسانندن « او غلام ،
کدیکنز یوسفله قارده شی آرشدیریکز . هم ساقین اللهک عتیاندن
ایدیکزی کیمیکز . . . یه بو یور یور . کورویورسک یا . یز مسلمانلر
اولا کیمک . آرامق . آراندیرمقله . سوکره ده بآسه دوشمه مکله
مأمورز . بآس حرامدر ، بآس کقدر . چالیشم . . . چایشم . . .
چالیشم . . . والذین جاهدوا فینا لهدینهم سلنا .

KAYNAKÇA

- BACAKSIZ, Haluk, *Mehmet Akif Ersoy'da Aile, Toplum ve İnsan* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 2008.
- EFE, Adem, *II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1925) İslamcuları ve Çağdaşlaşma Görüşleri*. Doğu Batı, no. 11, cilt: 2, 2008.
- ERSOY, Mehmed Akif ve Abdülaziz Çavuş, "Âlem-i İslâm: - Hastalıkları ve Çareleri - Medeniyetin Ruhunu Bırakarak Yalnız Zevâhirinde Garblıları Taklit Beliyyesi" *Sebilürreşad*, cilt: 14, sayı: 357, 22 Eylül 1332.
- ERSOY, Mehmed Akif, "Durmayalım" *Sırat-ı Müstakim*, cilt: 1, sayı: 3, 14 Şaban 1326.
- ERSOY, Mehmed Akif, "Hasbihal (Hayatını Kurtarmak İçin Çırpınan Millet Hakkında)" *Sebilürreşad*, cilt: 9, sayı: 228, 10 Kânunusani 1328.
- ERSOY, Mehmed Akif, "İstibdâd" *Sırat-ı Müstakim*, cilt: 1, sayı: 21, 21 Zilhicce 1326.
- ERSOY, Mehmed Akif, "İttihad Yaşatır, Yükseltir Tefrika Yakar Öldürür" *Sırat-ı Mustakîm*, cilt: 5, sayı: 116, 11 Teşrinisani 1326.
- ERSOY, Mehmed Akif, "Tefsir-i Şerif" *Sebilürreşad*, cilt: 9, sayı: 209, 23 Ağustos 1328.
- ERSOY, Mehmed Akif, "Tenkid Ve Takriz (Zulmet'den Nur'a)" *Sebilürreşad*, cilt: 10, sayı: 245, 9 Mayıs 1329.
- ERSOY, Mehmed Akif, "Tevhid Yahut Feryâd" *Sırat-ı Mustakîm*, cilt: 1, sayı: 2, 7 Şaban 1326.
- ERSOY, Mehmed Akif, *Safahât (Beşinci Kitap)*. Sebilürreşad Kitaphânesi, tarihsiz (Osmanlıca).
- KARA, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler I*. İstanbul: Risale Yayınları, 1987.
- KAYA, Hasan, *Mehmet Akif Ersoy'un Dini ve Siyasi Fikirleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâmî Bilimler Anabilim Dalı, İslâm Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı, 2009.
- KILIÇOĞLU, Osman, *Mehmet Akif Ersoy'un Dini-Sosyal Islahatçılığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, 2011.
- KOÇAK, Birgül, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı-Türk Aydınında Batı Eleştirisi: Sırat-ı Müstakim Örneği*. İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010.
- KUNTAY, Mithat Cemal, *Mehmet Âkif Hayatı-Sanatı-Seciyesi Seçme Şiirleri*. İstanbul: Yeni Mecmua Yayınları, 1948.
- NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1978.

- OKAY, Orhan, *Mehmed Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi* (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- TİMURTAŞ, Faruk K., *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- TOPÇU, Nurettin, *Mehmet Âkif* (haz: Ezel Elverdi ve İsmail Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler [1876-1938] Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi* (Birinci Kitap). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasî Partiler 1859-1952*. İstanbul, 1952.
- TURHAN, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1951.
- YETİŞ, Kâzım, *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- YETİŞ, Kâzım, *Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1992